

Justis og politidepartementet
Pb 8005 Dep
0030 OSLO

Vår ref.
07/1540-3-AKH

Deres ref.
200400435- /AKN

Dato:
21.12.2007

HØRING - RETT TIL TOLK - TOLKING OG OVERSETTELSE I NORSK STRAFFEPROSESS

Likestillings- og diskrimineringsombudet viser til høringsbrev av 21. september 2007 vedrørende rapporten "Rett til tolk – tolking og oversettelse i norsk straffeprosess". Frist for å gi høringssvar er 21. desember.

Ombudet har følgende merknader til rapporten:

Ombudets mandat

Ombudet skal arbeide for å fremme reell likestilling uavhengig av kjønn, etnisitet, nasjonal opprinnelse, avstamning, hudfarge, *språk*, religion og livssyn på alle samfunnsområder, jf diskrimineringsombudsloven § 3. På arbeidslivets område skal ombudet arbeide for å fremme likebehandling uavhengig av politisk syn, medlemskap i arbeidstakerorganisasjon, seksuell orientering, *funksjonsevne* og alder.

På bakgrunn av ombudets mandat er vi i forhold til tolking og oversettelse opptatt av at minoritetsspråklige har muligheten til å kommunisere med samme sikkerhet som andre i retten eller under avhør. Personer med nedsatt funksjonsevne er foreløpig kun vernet mot diskriminering på arbeidslivets område. Rett til tolk for funksjonshemmede faller derfor strengt tatt utenfor ombudets mandat. I lys av ombudets pådriverrolle, og den kommende loven til vern mot diskriminering av personer med nedsatt funksjonsevne, finner ombudet det naturlig å knytte sine merknader også til denne.

Tolking som en rettssikkerhetsfaktor

Ombudet er enig med arbeidsgruppens vurdering av at situasjonen i retten og språket som brukes under et rettsmøte, forutsetter at det legges til rette for at alle de berørte forstår hva som sies. Denne tilnærmingen vil også danne bakgrunnen for ombudets merknader til arbeidsgruppens beskrivelser,

vurderinger og forslag. For å kunne oppfylle kravet til rettferdig rettergang i henhold til EMK art.6, mener ombudet at det er meget viktig at det rettes særlig fokus på hvordan og i hvilken grad, det tilrettelegges for og tas hensyn til tolkens arbeid i rettssalen.

Ombudet har i sitt daglige arbeid, og i kontakt med personer som ikke behersker norsk, erfart at bruk av tolk til tider kan by på store utfordringer. Ombudet mener at det er meget viktig at man sikrer kvaliteten på tolkingsarbeidet, og at man har tillit til den tolkingen som blir foretatt.

Det fremgår av domstoloven § 135 at domstolen har både rett og plikt til å oppnevne tolk, når vilkårene for dette er til stede. Arbeidsgruppen påpeker at den anklagedes rettigheter ikke er uttrykkelig nevnt. Ombudet er enig med arbeidsgruppen i at det bør gjøres klarere i regelverket hvilken rett den minoritetsspråklige har til tolk eller oversettelse ved pågrep, arrestasjon og ved politiavhør. Ombudet vil i tillegg påpeke at de samme hensynene gjør seg gjeldende der den minoritetsspråklige er den fornærmede. Samtidig er det viktig at det etableres rutiner for at den minoritetsspråklige, enten han er siktet eller fornærmet, gjøres oppmerksom på retten til tolk.

Kvalitetssikring av tolketjenesten

Ombudet finner resultatet i rapporten "tospråklig sjekk for potensielle tolker" bekymringsfullt. Undersøkelsen viser at 60 % av de deltagende tolkene, med praksis fra tolking i politi- og rettsapparatet, manglet et grunnleggende vokabular i de språk de tolker i. Ombudet støtter arbeidsgruppens vurdering av betydningen av å øke tilgangen til tolker med dokumenterte kvalifikasjoner. Ombudet er enig i at dette kan gjøres ved å styrke statsautorisasjonsordningen for tolker, og forbedre utdanningen for tolkene.

Likestillings- og diskrimineringsombudet mener at det ikke bør være opp til den enkelte domstol å vurdere kvalifikasjonene til den enkelte tolk. Det må settes formelle krav til de tolker som benyttes i domstolene. Dette er etter ombudets oppfatning den eneste måten rettssikkerheten kan ivaretas på en skikkelig måte for grupper som har behov for tolk. Ombudet mener at det i denne sammenheng bør vurderes om kostnader ved tolk eventuelt skal flyttes ut av tingsrettens budsjett, slik at ikke kostnadsspørsmål blir avgjørende for hvilken tolk som benyttes.

Arbeidsgruppen viser også til manglende tilretteleggelse og forståelse for tolkens arbeid og ståsted. Ombudet mener at arbeidsgruppens spørreundersøkelse blant statsautoriserte og praktiserende tolker viser en uheldig situasjon. Særlig bekymringsfullt er følgende utsagn som gjengis i rapporten;

"Jeg har et inntrykk av at det er "kjedelig" når en rettssak må tolkes. Det tar mye lenger tid, og det er "anstrengende" for norsktalende å høre på et fremmed språk de overhode ikke forstår. Det blir som å spille "dårlig" musikk etter hver 2-3 setning. Derfor ber de oss ofte å tolke "bare det viktigste" (vår uthevelse), noe som er helt umulig. Det innebærer at tolken skal velge hva som er viktig."

Det fremgår av rapporten at det ikke er uvanlig at rettens administrator ber tolken om å tolke "bare det viktigste". Ombudet mener at dette er uheldig, fordi en tolk ikke har forutsetninger for å avgjøre hvilke utsagn eller deler av utsagn som er viktige for den rettslige vurderingen. I rapporten vises det også til problemer med at rettens aktører snakker for fort, og at tolken ikke får dokumenter som deles ut i rettssalen. Ombudet vil påpeke at hensynet til rask behandling av saken ikke må gå foran hensynet til tilretteleggelse for tolking og dermed også kvaliteten på tolkingen.

Gjennomføring av tolking

I forlengelse av denne betraktningen vil ombudet også kommentere ordningen med skjermtolking. Arbeidsgruppen viser til et forsknings- og utviklingsprosjekt hvor prøveordningen med skjermtolking har vært positiv. Blant annet nevnes innspart reisetid og utgifter, og samtidig en optimal tilgjengelighet for de best kvalifiserte tolkene. Slikt ombudet har forstått det, så knytter det seg store økonomiske kostnader til denne ordningen. Ombudet mener likevel at denne ordningen i stor grad vil løse mange av de problemer man møter i tilknytning til tolking i rettssalen. Slik arbeidsgruppen påpeker, så unngår man rådspørring og småprat mellom tolken og den minoritetsspråklige, når de ikke plasseres sammen.

Av rapporten fremgår det også at tolken regelmessig assosieres med den minoritetsspråklige. Blant annet har enkelte rettsaktører henvendt seg til tolken og den minoritetsspråklige som "dere". En slik sammenblanding av roller og arbeidsoppgaver er uheldig når det gjelder troverdigheten av det som tolkes. Tolken skal gjøre sin oppgave ut fra et objektivt ståsted, og skal ikke identifiseres med den minoritetsspråklige. Slik ombudet ser det, er det flere, relativt enkle tiltak som kan avhjelpe risikoen for uheldig identifisering mellom den minoritetsspråklige og tolken. De kan for eksempel plasseres fysisk fra hverandre. Skjermtolking vil også kunne bidra til at tolken ikke identifiseres med den minoritetsspråklige.

Arbeidsgruppen henviser videre til en ordning i England, hvor den minoritetsspråkliges forklaring blir skrevet ned på vedkommendes eget språk. Den minoritetsspråklige signerer den nedtegnede forklaringen, og den blir deretter oversatt til engelsk. Ombudet er enig med arbeidsgruppen i at dette i

alle fall vil bidra til at man har en skriftlig versjon som man med sikkerhet vet at den avhørte går god for.

I rapporten nevnes det at det ved siden av ordningen med nedtegning av forklaring på vedkommendes eget språk, er to alternativer for å sikre innholdet i forklaringer, nemlig protokollasjon eller lyd-/ videoopptak. Dersom ordningen fra England ikke lar seg gjennomføre i Norge, mener ombudet at lyd-/videoopptak vil være den beste løsningen. Ombudet er enig med arbeidsgruppen i at et lyd-/videoopptak er bedre enn protokollasjon, hvor man også får med faktiske ord og nøling eller usikkerhet. Lyd-/ videoopptak vil heller ikke være fullt så kostbart som for eksempel skjermtolking som er nevnt over.

Annet

Utover de konkrete problemstillinger som berøres i rapporten, ønsker Likestillings- og diskrimineringsombudet å påpeke at det er behov for større fokus på personer som har andre problemer med å formidle sitt budskap enn rent språklige. Det kan for eksempel være minoritetsspråklige kvinner som på grunn av sin kultur og bakgrunn opplever det som problematisk å ha en mannlig tolk. Dette kan feks gjør seg gjeldende i saker om sedelighetsforbrytelser. En tilfredsstillende forklaring er i slike sammenhenger avhengig av at det tilrettelegges for kvinnelige tolker der det er praktisk mulig.

Arbeidsgruppens tilnærming til spørsmålet om tolking er etter ombudets oppfatning mest av teknisk art. Formidling i retten vil også, som nevnt over, kunne by på andre formidlingsmessige problemer som ligger utenfor det som har vært formålet med denne utredningen.

I enkelte tilfeller kan det være aktuelt med andre former for tilrettelegging enn den tekniske tilnærmingen, som for eksempel tegn-til-tale, der personer med psykisk utviklingshemming er involvert. Tegn-til-tale er et kommunikasjons-system hvor man bruker tale i tillegg til tegn med hendene. Tegn-til-tale er forskjellig fra tegnspråk for hørselshemmede.

Ombudet mener at det er nødvendig at det gjøres mer på området som har med formidling i retten å gjøre. Det er feks påvist at personer som begår seksuelle overgrep mot psykisk utviklingshemmede gjennomgående får lavere straff enn personer som begår overgrep mot andre. De formidlingsproblemer enkelte kan ha, og som ligger utenfor de problemstillinger som er behandlet i denne utredningen, bør også utredes nærmere. Likestillings- og diskrimineringsombudet vil derfor oppfordre Justisdepartementet om å gjøre noe med dette så snart som mulig.

Likestillings- og diskrimineringsombudet vil avslutningsvis bemerke at arbeidsgruppen har gjort en meget omfattende og grundig arbeid, og har mange gode forslag. Ombudet vil gi sin fulle støtte til tiltak og ordninger som bidrar til at minoritetsspråklige, samer, tale- og funksjonshemmede gis muligheten til å forklare seg og kommunisere med samme sikkerhet som andre i rettssalen eller under en arrestasjon eller et avhør.

Med vennlig hilsen

Elisabeth Lier Haugseth
Avdelingsleder

Anshad Khan
Førstekonsulent